

Gradivo | povijesna literatura

HRVATSKI
DRŽAVNI
ARHIV

T. Jonjić – S. Matković | Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907.–1944.)

Hrvatski državni arhiv

150 kn

HRVATSKI
DRŽAVNI
ARHIV

Tomislav Jonjić – Stjepan Matković

Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907.–1944.)

Tomislav Jonjić – rođen 1965. u Imotskom, gdje je završio srednju školu. Diplomirao pravo u Zagrebu 1988. Od 1988. radi kao odvjetnički vježbenik, a od 1991. kao odvjetnik i sudski tumač u Imotskom te od 1997. u Zagrebu. Kao odvjetnik radio i u inozemstvu, a u dva je postupka bio branitelj pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju u Den Haagu. Sudionik Domovinskog rata 1991.–1992., ugovorni diplomat u veleposlanstvu Republike Hrvatske u Bernu 1992.–1995. te savjetnik za međunarodne odnose u Ministarstvu unutarnjih poslova 1995.–1997. Od 1997. do danas, s kraćim prekidom, glavni urednik *Političkog zatvorenika*, mjesečnika Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Član uredništva više časopisa. Autor knjiga *Hrvatska vanjska politika 1939.–1942.* (Zagreb, 2000.), *Hrvatski nacionalizam i europske integracije* (Zagreb, 2008.), suautor *Hrvatske povijesti* (Split, 2002.¹, 2003.²). Uredio desetak knjiga i jedan zbornik; objavio oko tisuću novinskih i publicističkih tekstova. Sudjelovao na više znanstvenih i stručnih skupova u domovini i inozemstvu. Petnaestak znanstvenih i stručnih radova s područja historiografije i prava objavio u različitim zbornicima te u *Časopisu za suvremenu povijest*, *Review of Croatian History*, *Pilar*, *Kačić* i dr. Na Sveučilištu u Zagrebu priprema doktorsku disertaciju iz suvremene povijesti. Oženjen, otac troje djece.

Stjepan Matković – rođen 1966. u Zagrebu. Diplomirao i doktorirao povijest u Zagrebu. Od 1992. radi u Institutu za suvremenu povijest (danas Hrvatski institut za povijest). U zvanju je znanstvenog savjetnika i naslovnoga redovitog profesora. Autor je monografija *Čista stranka prava 1895.–1903.* (Zagreb, 2001.) i *Izabrani pravaški portreti* (Zagreb, 2011.). Od 2000. do 2004. tajnik Hrvatskoga nacionalnog odbora za povijesne znanosti. Uredio je knjigu *Kroničarski spisi Ivana Peršića* (Zagreb, 2002.). Od 2001. do 2007. urednik *Časopisa za suvremenu povijest*. Član je uredništva *Pilar. Časopis za društvene i humanističke studije i Istorijskih zapisa* (Podgorica). Suautor sveučilišnog priručnika *Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina 1842.–1914.* (Zagreb, 2006.), koji je 2007. dobio godišnju državnu nagradu za znanost na području humanističkih znanosti. Suautor je udžbenika za treći razred gimnazije *Povijest 3* (Zagreb, 2000.). Autor je više znanstvenih i stručnih članaka s područja suvremene hrvatske povijesti 19. i 20. stoljeća u domaćim i inozemnim časopisima (Austrija, Slovenija, Engleska, Francuska, Mađarska, Bugarska, Njemačka i dr.). Suraduje u *Hrvatskom biografskom leksikonu*, u kojem je od 2005. i član uredništva. Od 2001. predaje kolegij »Hrvatska politička misao u 19. i 20. stoljeću« na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, a od 2006. do 2011. predavao na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Od 2007. voditelj projekta »Politički život u hrvatskom društvu od 1840-ih do 1940-ih godina«, odnosno programa »Politika i moderni identiteti u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću«. Jedan je od voditelja dvaju bilateralnih projekata u suradnji sa Znanstveno-raziskovalnim centrom Slovenske akademije znanosti i umjetnosti iz Ljubljane i Institutom za savremenu istoriju iz Beograda.

Iz korespondencije dr. Mile Budaka
(1907.–1944.)

Tomislav Jonjić – Stjepan Matković

**Iz korespondencije dr. Mile Budaka
(1907.–1944.)**

Zagreb, 2012.

Nakladnik

Hrvatski državni arhiv

Za nakladnika

Vlatka Lemić

Urednica

Melina Lučić

Recenzenti

Zlatko Hasanbegović

Zlatko Matijević

Lektura

Ankica Šunjić

Korektura

Tomislav Jonjić, Melina Lučić, Stjepan Matković

Grafičko oblikovanje i priprema

Art dizajn, Zagreb

Tisak

Mikrorad d.o.o., Zagreb

Naklada

500 primjeraka

Objavljeno potporom Ministarstva kulture Republike Hrvatske

ISBN 978-953-7659-12-7

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 856716

Sadržaj

Napomena priređivača.....	7
DR. MILE BUDAK – KNJIŽEVNIK I POLITIČAR.....	11
1. Uvodne napomene.....	13
2. Budakov ulazak u književni i politički život: mladohrvatski pokret	14
3. U vodstvu HSP-a: žrtva političkog atentata na pragu književne slave	27
4. U emigraciji 1932.–1938.: od poletnog doglavnika do razočaranog povratnika	55
5. Književnik na čelu revolucionarnog pokreta: od <i>Hrvatskog naroda</i> do hrvatske države	77
6. Teški izazovi pred ministrom bogoštovlja i nastave	112
7. Poslanik, ministar bez lisnice i ministar vanjskih poslova: s vrhunca slave do smrti na vješalima	144
8. Zaključak.....	185
Ilustracije.....	189
KORESPONDENCIJA DR. MILE BUDAKA (1907.–1944.).....	203
Summary	709
Izvori i literatura.....	715
Imensko kazalo.....	737
Autorsko kazalo.....	755
Kratice	763

Napomena priređivača

Kritičko objavljivanje izvornih dokumenata i korespondencije istaknutih osoba odvijek je jedna od glavnih historiografskih zadaća. Tako priređeno gradivo omogućuje pristup širega čitateljskoga kruga povijesnim vrelima te daje jasniji, redovito plastičniji uvid u način na koji su u svom vremenu razmišljali i djelovali protagonisti važnih društvenih zbivanja. Samim tim pruža se podloga za kritičko preispitivanje uvriježenih predodžaba, što nekad rezultira potpunom ili djelomičnom potvrdom prijašnjih interpretacija, a nekad i njihovim novim tumačenjem, ali skoro bez iznimke dovodi do ozbiljnih istraživačkih rezultata.

Malo kad je objavljivanje izvora posao bez rizika i opasnosti. Njih bi bilo moguće svesti na malu, gotovo zanemarivu mjeru tek onda kad bi se pristupilo neselektivnomu, cjelovitomu objavljivanju dokumenata vezanih uz određenu osobu, odnosno vrijeme i prostor u kojem je ona djelovala. U tom slučaju priređivači ne bi preuzimali veću odgovornost za takvu zbirku, iako bi i dalje bili odgovorni za način na koji su opisali i protumačili pojedine dokumente. No čim se odluče na selekciju – bez obzira na razloge kojima je ona uvjetovana – nužno preuzimaju i odgovornost za kriterije izbora, jer primjena različitih kriterija često može dovesti i do bitno različite slike o određenom pojedincu ili njegovu vremenu.

Taj problem nije bilo moguće izbjeći ni pri priređivanju korespondencije hrvatskoga književnika i političara dr. Mile Budaka. S obzirom na ulogu koju je Budak u duljem razdoblju imao u hrvatskom javnom životu i činjenicu da je svega nekoliko tjedana nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske u obnovljenoj jugoslavenskoj državi osuđen na smrt, jugoslavenske su vlasti prikupile veći broj pisama koje je on razmjenjivao s različitim osobama. Ta je korespondencija nakon višedesetljetne pohrane i obradbe u jugoslavenskoj Upravi državne bezbjednosti (UDB), odnosno Službi državne sigurnosti (SDS), 1992. predana Hrvatskomu državnomu arhivu, te danas čini zasebni osobni arhivski fond Mile Budaka, koji je dostupan istraživačima. U njemu se nalazi više od 600 jedinica, pretežito pisama i brzojava.

No ova zbirka ne sadržava samo dokumente koji su pohranjeni u tom fondu, već su u nju uvršteni i dijelovi Budakove korespondencije iz drugih fondova Hrvatskoga državnog arhiva (napose oni Josipa Matasovića, Matice hrvatske i Augusta Košutića) te iz fondova drugih baštinskih institucija. Nažalost, zbog tehničkih ograničenja svoje mjesto u ovoj zbirci nije našla razmjerno bogata korespondencija između Budaka kao privremenoga zapovjednika ustaša u Italiji i talijanskoga redarstvenog nadzornika Ercolea Contija,¹ ali ni pisma koja je Budak razmjenjivao s hrvatskim, njemačkim, talijanskim, slovačkim i drugim književnicima, književnim prevoditeljima i znanstvenicima, koja se nalaze u inozemnim arhivima. Zsigurno će jednoga dana i omogućivanje pristupa arhivskomu gradivu Ministarstva vanjskih poslova NDH koje je pohranjeno u nekadašnjem Vojnoistorijskom institutu u Beogradu (danas Vojnom arhivu Ministarstva odbrane Republike Srbije) baciti više svjetla na Budakovu diplomatsku aktivnost.²

Neka se pisma u ovoj zbirci ne objavljuju prvi put; nekoliko ih je ugledalo svjetlo dana još za Budakova života,³ jedno njegovo pismo objavljeno je prije obnove hrvatske

¹ Usp. James J. SADKOVICH, *Italija i ustaše 1927.–1937.*, Zagreb, 2010., passim.

² Podatak o tom gradivu vidu u: Velimir IVETIĆ, »Novoobrađena arhivska građa i nova informativna sredstva vojnog arhiva Vojnoistorijskog instituta«, *Vojnoistorijski glasnik*, 1–2, Beograd, 1996., 311.

³ U zbirku su uvrštena tri Budakova pisma objavljena u listu *Hrvatski narod* 1939., odnosno 1941. godine.

države, u emigrantskom tisku,⁴ dio njegove korespondencije s Josipom Matasovićem objelodanio je 1993. književnik i publicist Mato Marčinko u časopisu *Marulić*,⁵ a književni povjesničar Stanko Lasić u svoje je memoarske zapise uvrstio pisma koja je s Budakom razmijenio Vjekoslav Kružić, Lasićev znanac i ideološki protivnik iz mladenačkih karlovačkih godina.⁶ Jedan od Budakovih biografa, Ivo Petrinović, u svoju je knjigu uvrstio i pismo koje je Budak, pripremajući se za povratak u domovinu, uputio jugoslavenskomu poslanstvu u Rimu 1938.⁷ Tri Budakova pisma Henrietti Duić, udovici Stjepana (Steve) Duića, austrougarskoga časnika i jednoga od prvaka ustaškoga pokreta, prije su, u *Časopisu za suvremenu povijest*, objavili priređivači ove zbirke.⁸

Iako bi se iz naslova zbirke moglo zaključiti kako su u nju uvrštena samo pisma i dopisi, priređivači su se odlučili unijeti i nekoliko dokumenata koji ne spadaju u korespondenciju u užem smislu riječi, nego su posrijedi obiteljske čestitke, odluke i imenovanja te diplomatska ili politička izvješća, odnosno okružnice koje je Budak uputio kao ministar vanjskih poslova.⁹ Činilo se korisnim uvrstiti ih iz najmanje dvaju razloga. Prvo, neki od njih rijetko se spominju (poput Budakova imenovanja redovitim članom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti), drugi su – začudo – ostali potpuno nezamijećeni i u memoarskoj literaturi i u historiografiji (poput Budakova imenovanja ministrom bez lisnice 1. siječnja 1942.), pa je to uvelike pridonijelo čitavu nizu faktografskih pogriješaka i problematičnih interpretacija u literaturi. Drugi je razlog uvjerenje priređivača da bi bez tih dokumenata čitatelj Budakove korespondencije ostao prikračen za prvorazredna svjedočanstva o njegovim etičkim, religioznim, literarnim i, napose, nacionalno-političkim pogledima.

Ograničeni raspoloživim sredstvima i opsegom zbirke, priređivači su odabrali ukupno pet stotina od osamstotinjak pisama, brzojava, dopisa i dokumenata. Dokumenti koji nisu ušli u ovu zbirku ispušteni su samo zato što su priređivači ocijenili da su manje važni i da ne bi bitnije pridonijeli sagledavanju Mile Budaka i njegova vremena. Inače, većina tih dokumenata potječe iz prvih mjeseci Nezavisne Države Hrvatske, a uglavnom je riječ o molbama za namještenje i intervencijama koje ministru Budaku upućuju njegovi znanci i prijatelji, ponajčešće oni ličkih korijena.

U ovoj su zbirci priređivači nastojali pisma i dokumente popratiti bilješkama i podacima koji će čitatelju omogućiti širi uvid u ljude i događaje, ili ih barem potaknuti na

⁴ Riječ je o uzničkom Budakovu pismu supruzi Ivki od 18. travnja 1930., koje je objavljeno u *Hrvatskoj reviji*, br. 4, München–Barcelona, prosinac 39/1989., 707.–709. te u zborniku *Mile Budak: pjesnik i mučenik Hrvatske. Spomen-zbornik o stotoj godišnjici rođenja 1889–1989*, ur. Vinko Nikolić, Barcelona–München, 1990., 100.–102. Napomenuto je kako je pismo izvorno objavljeno u *Hrvatskom godišnjaku*, vol. XIII, McKeesport, SAD, gdje ga je priopćio Iviša Mijov. Priređivačima nije pošlo za rukom doznati tko bi se mogao kriti iza tog pseudonima.

⁵ »Nepoznata pisma Mile Budaka«, pr. Tomislav Heres, *Marulić*, hrvatska književna revija, br. 2, god. XXVI, ožujak–travanj 1993., 160.–175. i »Nepoznata pisma Mile Budaka«, (2), pr. T. Heres, *Marulić*, br. 3, god. XXVI, svibanj–lipanj 1993., 385.–400.

⁶ S. LASIĆ, *Autobiografski zapisi*, Zagreb, 2000.

⁷ I. PETRINOVIĆ, *Mile Budak – portret jednog političara*, Split, 2002., prvi dokument u nepaginiranim prilozima. Znatno prije akademik Ljubo Boban objavio je službena izvješća predstavnika jugoslavenske države o Budakovu povratku iz emigracije 1938. godine u *Zborniku instituta Slavonije* (br. 7–8, Slavonski Brod 1970., 510.–523.), koji se i danas čuvaju u osobnom fondu Milana Stojadinovića (Arhiv Jugoslavije u Beogradu). Među njima nema epistolarnih priloga.

⁸ Tomislav JONJIĆ, Stjepan MATKOVIĆ, »Novi prilozima za životopis Mile Budaka uoči Drugoga svjetskog rata«, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2, 2008., 444.–448.

⁹ Primjerice, Aleksandar VOJINOVIĆ, *NDH u Beogradu*, Zagreb, 1995., 261.–267. objavio je izvješće Tihomira Vincetića od 24. svibnja 1943.; T. JONJIĆ, »Jedno izvješće o prilikama u Splitu i Dalmaciji u prvim mjesecima nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske«, *ČSP*, 33/2001., br. 3, 812.–836. priredio je izvješće Frane Sulića od 19. lipnja 1941., a Bogdan Krizman u svojoj je tetralogiji o Anti Paveliću i ustaškomu pokretu objavio u prijepisu i u faksimilu više Budakovih dopisa i okružnica.

shvaćanje i tumačenje tih dokumenata u povijesnom kontekstu. Jednaku svrhu ima uvodna studija, koja, u makar skraćenu obliku, pokušava ponuditi zaokruženi prikaz Budakove osobe i njegova djelovanja u gotovo polustoljetnom burnom razdoblju hrvatske i europske kulturne i političke povijesti.

Pisma i dokumente do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske priredio je Stjepan Matković, a ona nakon 10. travnja 1941. Tomislav Jonjić. Oni su odgovorni i za sve moguće nedostatke i propuste, dok zasluge s njima dijele oni bez čije pomoći ove knjige ne bi bilo, ili je ne bi bilo u ovom obliku. Zato zahvalnost izričemo donedavnomu ravnatelju Hrvatskoga državnog arhiva dr. sc. Stjepanu Ćosiću, koji je prihvatio ideju o objavljivanju korespondencije, kao i djelatnicima tog arhiva, dr. sc. Melini Lučić, Marijanu Bosнару, Hrvoju Gržini, Meliti Matijević, Milanu Pojčiću i Vlatki Lemić, koji su nam svojom stručnom pomoći olakšali posao. Osobito nam je zadovoljstvo bilo mjesecima raditi u čitaonici arhiva s uvijek uslužnim arhivistima Angelikom Milić, Borisom Suljagićem, Ankicom Batinčić, Ljiljanom Cingulin, Božidarom Kerekovićem i Tomom Kolobarićem, kao i sa susretljivim knjižničarima čitaonice periodike u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, arhivistima u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti i Državnom arhivu u Zagrebu te knjižničarkama Darijom Pancirov i Martinom Jurčić u knjižnici Hrvatskog instituta za povijest. Ništa manju zahvalnost ne dugujemo ni osoblju korištenih arhiva u Beču, Sarajevu i Beogradu. Svojim opaskama, sugestijama i pomoći u prikupljanju podataka o brojnim imenima koji se pojavljuju u ovoj korespondenciji zadužili su nas dr. sc. Nikica Barić, Ivan Gabelica, dr. sc. Vladimir Geiger, Mirjana Hurem, Mladen Kaldana, dr. sc. Husnija Kamberović, Antonela Konjevod, dr. sc. Suzana Leček, dr. sc. Ivo Lučić, mr. sc. Nikša Lučić, dr. Edi Miloš, Darko Nekić, Domagoj Novosel, dr. sc. Branko Ostajmer, Slavica Pleše, Mate Rupić, dr. sc. Maja Rupnik Matasović i Ivan Vukić. Knjiga bi bila puno lošija bez lektorskog doprinosa Ankice Šunjić s kojom smo znali i žustro raspravljati o nekim jezičnim rješenjima, redovito se na koncu pokoravajući njezinu stručnome sudu. Dakako, posebnu zahvalnost dugujemo recenzentima dr. sc. Zlatku Hasanbegoviću i dr. sc. Zlatku Matijeviću, čija je stručna pomoć i prijateljska dobronamjernost bila i ostala nemjerljive vrijednosti.

Tomislav Jonjić
Stjepan Matković

U Zagrebu, prosinac 2012.